

uvodnik ■ *prologue* ■ *exordium***POVJERENJE ODNOSNO NEPOVJERENJE U CRKVI**

Stjepan BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
 Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
 stjepan.baloban@zg.t-com.hr

Crkva se u povijesti kršćanstva suočavala s različitim krizama koje su ostavljale veći ili manji trag na život Crkve *ad intra* kao i na život Crkve *ad extra*, to jest prema svijetu u kojem kršćani žive i djeluju. Riječ je prije svega o povjerenju u Crkvu kao instituciju, koje je u određenom povijesnom trenutku narušeno, što slabi poslanje kršćana i Crkve u svijetu. Uz negativne posljedice za vjerski život svaka kriza ujedno je i nova prigoda za nužno potrebne promjene koje će se nadahnjivati na temeljima evanđelja. To je pokazao četverodnevni susret u Vatikanu od 21. do 24. veljače 2019. godine pod nazivom »Zaštita maloljetnika u Crkvi« koji je sazvao papa Franjo kako bi u cijeloj Katoličkoj crkvi pobudio svijest o važnosti suzbijanja spolne zloporabe maloljetnika.¹ Naime, već godinama u pojedinim zemljama izbijaju veliki skandali povezani sa zločinom pedofilije dijela crkvene hijerarhije dok su druge crkvene sredine dodirnete tim problemom tek rubno ili posredno preko medija.

1. Transparentno i beskompromisno suočavanje sa spolnim zlostavljanjem u Katoličkoj crkvi

Papa Franjo je odlučio sazvati predsjednike nacionalnih biskupskih konferencija, najviše predstavnike Rimske kurije kao i poglavare istočnih Crkava vlastitoga prava te poglavare muških i ženskih redovničkih zajednica, ukupno 190-ak sudionika kako bi se otvoreno i jasno suočili sa zločinom pedofilije i

¹ Usp. Darko GRDEN, Poduzeti sve praktične i duhovne mjere, u: *Glas Koncila*, 3. III. 2019., 1, 6–7.

drugim oblicima spolnog zlostavljanja maloljetnika u Crkvi. To je izazvalo veliko zanimanje medija kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Kako sve to utječe na sliku Crkve u svijetu, posebno kada se danima i mjesecima, a sada već i godinama iznose – istina pojedinačni – slučajevi spolne zloporabe maloljetnika u Katoličkoj crkvi? Svećenici, redovnici, biskupi i uopće crkveni službenici stoljećima su vrijedili kao ljudi od povjerenja. Istina, uvijek je bilo pojedinih crkvenih službenika koji su svojim nemoralnim i grešnim načinom života ugrožavali povjerenje u Crkvu kao instituciju kojoj se vjeruje bez obzira na slaganje ili protiviljenje s određenim stavovima službene Crkve. Hoće li takav direktni i javni način suočavanja i beskompromisnog obračuna sa zločinima pedofilije i drugih oblika spolne zloporabe maloljetnika u Crkvi – neki će reći bez presedana u dosadašnjoj praksi Crkve – smanjiti povjerenje u Crkvu kao instituciju ili je upravo to jedini ispravan put čišćenja i vraćanja povjerenja u Crkvu kao jednu od temeljnih institucija u društvu! Držim da su to iznimno važna pitanja s kojima bi se trebali intenzivnije pozabaviti i hrvatski teolozi, a ne prepuštati tu, za budućnost kršćanstva i Crkve, iznimno važnu temu raznim »stručnjacima za crkvena pitanja« u društvu kao i civilnim medijskim djelatnicima koji s pravom istražuju i ukazuju na ono vidljivo i vanjsko, to jest na grešni ljudski element u Crkvi. Međutim, Crkva nije samo ljudska institucija, ona se ne sastoji samo od ljudskog elementa. Crkva »je u isto vrijeme vidljiva i duhovna, hijerarhijsko društvo i Mistično tijelo Kristovo. Ona je jedna, oblikovana dvojakim elementom – ljudskim i božanskim. U tom je njezino otajstvo koje samo vjera može prihvatiti.«²

Trebaju li se katolici nakon svega što se u odnosu na seksualna zlostavljanja maloljetnika u Crkvi dogodilo i događa stidjeti svoje Crkve?³ Katolici, vjernici trebaju prije svega biti svjesni da u njihovoj Crkvi postoji dio crkvene hijerarhije (oko 1% biskupa, svećenika, redovnika) koji su svojim grešnim načinom života potamnili lice Crkve i pridonijeli smanjenju njezine vjerodostojnosti u ovom povijesnom trenutku. Katolici trebaju također biti svjesni da je vodstvo Katoličke crkve odlučilo radikalno promijeniti odnos prema prikrivanju pedofilije u svojim redovima u prošlosti te se javno i transparentno obračunati s tim zlom u sadašnjosti. Vidljiv znak toga je bio susret u Vatikanu pod nazivom »Zaštita maloljetnika u Crkvi« na kojem je papa Franjo bio iznimno jasan i odlučan. U svojem završnom govoru na susretu u Vatikanu, u nedjelju

² HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur.), *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 779 (dalje KKC).

³ Usp. Ivan MIKLENIĆ, Treba li se katolik stidjeti svoje Crkve«, u: *Glas Koncila*, 3. III. 2019., 2.

24. veljače 2019., papa Franjo je označio smjer Crkve: »Crkva će učiniti sve što je potrebno da izruči pravdi svakoga tko je počinio takve zločine. Nikada ne će pokušati prikriti ili omalovažiti bilo koji slučaj. Po njezinu uvjerenju ti grijesi i zločini posvećenih osoba znak su nevjere, sramote i izobličenja lica Crkve jer uništavaju njezinu vjerodostojnost. Naime, Crkva je zajedno sa svojom djecom vjernicima žrtva te nevjernosti i zločina... Ni jedno zlostavljanje nikada više ne smije biti prikriveno i podcijenjeno jer prikrivanje zlostavljanja pogoduje širenju zla i dodaje još jednu razinu sablazni.«⁴

2. Poziv na otkrivanje spolne zloporabe maloljetnika u društvu

Papa Franjo je na kraju susreta nazvanog »Zaštita maloljetnika u Crkvi« učinio korak dalje, što se velikom dijelu svjetovnih medija kao i hrvatskih »stručnjaka za crkvena pitanja« nije svidjelo, a to je da je ukazao na širi kontekst spolnih zloporaba djece i maloljetnika u suvremenom čovječanstvu, koje je još uvijek nijemo i gluho na tjelesno, psihičko i seksualno nasilje u društvenoj sredini. Argumentirajući to brojkama iz dostupnih međunarodnih civilnih istraživanja, Papa je rekao: »Naš nas je rad doveo, još jednom, do spoznaje da je zlo spolnih zloporaba maloljetnika fenomen koji je, nažalost, povijesno raširen u svim kulturama i društvima. On je tek u razmjerno novijim vremenima postao predmet sustavnih studija, zahvaljujući promjeni osjetljivosti javnog mnijenja glede problema koji se u prošlosti smatrao 'tabuom', što znači da su svi znali za njegovu prisutnost, ali nitko o tome nije govorio...«⁵ Papa Franjo je iznio uznemirujuće podatke koji su poznati i dostupni, ali oni, nažalost, nisu na odgovarajući način prisutni u svjetskoj javnosti. Papa je naglasio: »Prema Međunarodnom centru za nestalu i izrabljivanu djecu (ICMEC) jedno od desetero djece podnosi spolne zloporabe. U Europi je 18 milijuna djece koja su žrtve spolnih zloporaba... Pozornica nasilja nije samo obiteljsko okruženje nego i četvrt, škola, šport te, nažalost, i crkveno okruženje.«⁶ Dva su posebno važna problema u tom kontekstu: internetsko širenje pornografije i seksualni turizam jer svake »godine tri milijuna ljudi odlazi na putovanje kako bi imali spolne odnose s maloljetnicima«⁷. Papa Franjo je proročki ukazao na središnji problem spolne zloporabe maloljetnika u svijetu koji je »obavijen velom šutnje«. Premda mu se u medijima

⁴ Isto.

⁵ Navedeno prema: Darko GRDEN, Poduzeti sve praktične i duhovne mjere, 1.

⁶ Isto, 6.

⁷ Isto.

pokušalo »pakirati« kako tim činom želi umanjiti zločine pedofilije i drugih oblika spolnog zlostavljanja maloljetnika u Katoličkoj crkvi, papa Franjo je i ovdje bio izričit: »Nalazimo se, dakle, pred univerzalnim i transversalnim problemom koji se susreće gotovo posvuda. Moramo biti jasni: univerzalnost toga zla, dok potvrđuje svoju težinu u našim društvima, ne umanjuje njegovu monstruoznost unutar Crkve. Nečovječnost te pojave na svjetskoj razini postaje još težom i skandaloznijom u Crkvi jer je u suprotnosti s njezinim moralnim autoritetom i njezinom etičkom vjerodostojnošću.«⁸

Činjenica jest da su zločini pedofilije i drugi oblici spolnog zlostavljanja ali i drugih oblika zlostavljanja djece i maloljetnika raširena pojava u društvu koja još uvijek ostaje »obavijena velom šutnje i nečinjenja«. Je li došlo vrijeme da se i o tom »tužnom fenomenu« ne samo povede javna rasprava u svijetu nego i da se učine konkretni koraci? Hoće li hrabro i beskompromisno suočenje sa spolnim zlostavljanjem maloljetnika u Katoličkoj crkvi potaknuti konačan obračun s tim zlom na svjetskoj razini u različitim »kulturama« jer je riječ o »univerzalnom i transversalnom problemu« na koji nisu imune ni druge vjerske zajednice. U svakom slučaju Katolička crkva s proročkom odvažnošću pape Franje otvorila je perspektivu za milijune izrabljivane i u ljudskom dostojanstvu ponižene djece i maloljetnika u svijetu. Papa Franjo je pokazao put koji bi trebalo slijediti i u društvenom životu.

3. Mjerenje povjerenja u Crkvu kao instituciju

Crkva je vidljiva i duhovna stvarnost kojoj su potrebni institucionalni oblici kako bi po njima bila vidljiv i djelatan znak spasenja u svijetu. Stoga je Crkva nužno »socialis compago«, »vidljivo ustrojstvo«, koje »služi Kristovu Duhu, koji ga oživljuje, za rast tijela (usp. Ef 4,26)«⁹. Veliki poznavatelj socijalnog nauka Crkve, njemački isusovac Oswald von Nell-Breuning, s pravom tvrdi: »Sviđalo se to Crkvi ili ne, ona je kao socijalna tvorevina na socijalnom i političkom području važna realnost, *sociologicum*, *politicum* pa čak i *oeconomicum* od izvanredne težine. Ta težina nije bila svojstvena Crkvi. Nju rano kršćanstvo nije imalo, a danas ona postoji posvuda, premda u različitim dijelovima svijeta u različitom stupnju. U svim tim područjima Crkva ne može izbjeći, čak i kad bi htjela, da ne čini snažan upliv, ne samo djelom nego i propustom, odakle joj

⁸ Isto.

⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium – Svjetlo naroda. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 8, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

proizlazi i mnoštvo obveza. One obuhvaćaju čitav prostor uzajamnog djelovanja Crkve i svijeta.«¹⁰

Prema tomu, Katolička crkva kao »vidljivo ustrojstvo« ima određen utjecaj u društvima u kojima žive njezini članovi. Slično vrijedi i za druge Crkve, vjerske zajednice i religije. Katolička crkva imala je, i ima, posebno mjesto u hrvatskom narodu, što je činjenica oko koje se ne bi trebalo sporiti. Legitimne su rasprave o tome kakav je taj utjecaj bio u prošlosti a kakav je danas. Riječ je prije svega o (ne)vjerodostojnosti svih članova Crkve kao Naroda Božjega, a posebno službene Crkve (biskupa, svećenika, redovnika i općenito službenika Crkve) u odnosu na život Crkve *ad intra* i u odnosu na život Crkve *ad extra*.

Katolička crkva, kao druge Crkve, vjerske zajednice i religije, i pod sociološkim vidom ubrajaju se u važne institucije za funkcioniranje jednog društva poput odgojno-obrazovnog sustava, sabora, vlasti, vojske, pravosudnog sustava, policije, medija i slično.

U sociološkim i politološkim raspravama o uređenju i funkcioniranju društva kao takvog kao i političkog sustava od početka 80-ih godina XX. stoljeća istražuje se povjerenje u različite institucije važne za funkcioniranje društva.¹¹ Među te institucije ubrajaju se Crkve i vjerske zajednice. Zahvaljujući znanstveno-istraživačkim projektima Katolička bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u kojima su provedena također i empirijska istraživanja,¹² danas možemo uspoređivati stupanj povjerenja Hrvata i hrvatskih građana u Crkvu u Hrvatskoj od 1997. godine do danas. Usporedbom podataka vidljivo je da povjerenje u Crkvu pada, kao što pada povjerenje i u druge važne institucije u Hrvatskoj.¹³

Pitanje povjerenja u Crkvu postalo je iznova aktualno nakon što su 13. veljače 2019. godine u Hrvatskom saboru pred Odborom za obrazovanje, znanost i kulturu i Odborom za europske poslove predstavljeni najnoviji rezultati

¹⁰ Oswald von NELL-BREUNING, *Soziale Sicherheit? Zu Grundfragen der Sozialordnung aus christlicher Verantwortung*, Freiburg im Breisgau, 1979., 202.

¹¹ Usp. Krunoslav NIKODEM – Gordan ČRPIĆ, O (ne)održivosti veza između povjerenja i demokracije. Analiza povjerenja u institucije u Hrvatskoj i u Europi, u: Josip BALOBAN – Krunoslav NIKODEM – Siniša ZRINŠČAK, *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*, Zagreb, 2014., 263.

¹² Prvo empirijsko istraživanje provedeno je od 15. XI. 1997. do 10. I. 1998. unutar projekta »Vjera i moral u Hrvatskoj«, a voditelj je bio Marijan Valković. Slijedila su tri vala istraživanja unutar međunarodnog projekta pod nazivom *European Values Study (EVS)*, čiji je voditelj za Hrvatsku bio Josip Baloban: »Europsko istraživanje vrednota (EVS – 1999.)«; »Europsko istraživanje vrednota: Hrvatska u Europi (EVS – 2008.)« i »Vrednote i društvene promjene u Hrvatskoj (EVS – 2017.)«.

¹³ Usp. Krunoslav NIKODEM – Gordan ČRPIĆ, O (ne)održivosti veza između povjerenja i demokracije. Analiza povjerenja u institucije u Hrvatskoj i u Europi, 260.

empirijskog istraživanja i uspoređeni s istraživanjima provedenim 1999. i 2008. godine.¹⁴ Povjerenje u Crkvu je sa 64% u 1999. godine palo na 53% u 2008. godini, a 2018. godine to je povjerenje palo na 38%.¹⁵ Premda se Crkva u Hrvatskoj nalazi među pet institucija koje u Hrvatskoj uživaju najveće povjerenje (redosljed: vojska, odgojno-obrazovni sustav, policija, zdravstvo i Crkva) iznimno je važno raspravljati o razlozima pada povjerenja u Crkvu. Naime, u empirijskom istraživanju iz 1997. godine povjerenje hrvatskih građana u Crkvu bilo je iznimno veliko, na prvom mjestu među svim drugim institucijama. Tada su autori mogli zaključiti: »Najuglednija institucija društva prema mišljenju naših ispitanika je Crkva, što svjedoči o izuzetnoj društvenoj važnosti Crkve kao institucije, te o neokaljanom moralnom dignitetu.«¹⁶

Ovdje ne možemo ulaziti u analizu pada povjerenja u Crkvu u Hrvatskoj kao instituciju, ali je važno naglasiti da je to iznimno važno pitanje kojim se uz sociologe i politologe – koji analiziraju povjerenje u različite institucije – trebaju više baviti i hrvatski teolozi. Riječ je o interdisciplinarnom pristupu jer je Crkva oblikovana dvojakim elementom – ljudskim i božanskim.¹⁷ Upravo zbog toga je u ovim trenucima potrebna riječ teologa koji će se jasnim crkveno-teološkim govorom, s jedne strane, suočiti s problematikom i, s druge strane, razumljivim jezikom crkvenoj i civilnoj javnosti obrazlagati fenomen spolnog zlostavljanja maloljetnika u Crkvi kao i njegov utjecaj na povjerenje u Crkvu.

Kao glavni i odgovorni urednik *Bogoslovске smotre* u svoje osobno ime i u ime cijelog Uredništva iskreno zahvaljujem dosadašnjoj izvršnoj urednici doc. dr. sc. Andrei Filić, koja je od 2006. godine, najprije kao mlada urednica, a od 2013. godine kao izvršna urednica, savjesno i kompetentno radila svoj posao u *Bogoslovskoj smotri*. Glavni i odgovorni urednici su se mijenjali, a Andrea Filić je držala kontinuitet i trajno pridonosila kvaliteti uređivanja časopisa. Zahvaljujem za više od dvanaest godina predanog, a često i nevidljivog, rada u *Bogoslovskoj smotri*.

Novom izvršnom uredniku doc. dr. sc. Davoru Šimuncu, uz iskrenu dobrodošlicu i uspješnu suradnju, želim plodonosan rad u daljnjem razvoju *Bogoslovске smotre* kako bi taj stožerni teološki časopis u Hrvatskoj mogao i dalje vršiti svoju nezamjenjivu ulogu u Crkvi i u hrvatskom društvu.

¹⁴ Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Josip JEŽOVITA (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018. prema European Values Study*, Zagreb, 2019.

¹⁵ Usp. Isto, 36–37.

¹⁶ Stjepan BALOBAN – Ivan RIMAC, Povjerenje u institucije u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 666. Gledano u postotku, 85% hrvatskih građana tada je imalo povjerenje u Crkvu.

¹⁷ Usp. KKC, br. 779.